

In še Marja Boršnik v knjigi Študije in fragmenti (1962, 355) v eseju o Prežihu. Pisatelj si je, pravi M. B., po trpljenju med vojsko končno toliko opomogel, »da je napisal nekaj feljtonov in črtic tudi o vojnih strahotah nacističnega nasilja, toda razen redkih izjem (Stari grad) te zgodbe, ki jih je deloma izdal v posebni zbirki (Naši mejniki, 1946), nivoja njegovega predvojnega ustvarjanja ne dosega. So pa pomembni dokumenti tedanjih vojnih muk in bi lahko služili kot gradivo širšemu tekstu. Taki, kot so, so reportažni in ne zajemajo iz jedra.«

Odgovor kritiku, ki ga je napisala J., nudi še vrsto mikavnih priložnosti za polemiziranje, razpravljanje, tudi ironiziranje ipd. Na primer! Oponentka vije roke, kje vendar živim, da ponujam upodabljačo umetnost namesto likovne, ki je po njenem mnenju edino sodoben, naprednega človeka vreden izraz. Moram ji zagotoviti, da stojim trdno na slovenskih tleh in da tudi najvišja šola »tistih« umetnosti na Slovenskem nosi naslov Akademija upodabljaočih umetnosti. Če jo je zbedel moj izraz o pesnikih »po božji volji« v moji oceni, je pokazala — da se izrazim pol mistično — prav predpotopno nestrpnost. Kakor je cenena njena obtožba, da sem ob razpravljanju o Klopčičevih prevodih pri naštevanju »skoraj vsa imena« prevedenih pesnikov za njo samó »spretno ponovil« (57), bi bilo enako ceneno, ko bi jaz zapisal, da je avtorica ta imena prepisala iz Kazala Klopčičevega Divjega grma. Nesmiselno bi se bilo prerekati, zakaj Tiskovna zadruga ni hotela izdati Zupančičeve zbirke Med ostrnicami. Zdaj me poučuje s prstom na vrsticah, ki sem jih avtorici sam pokazal. Itn. itn. Važno in prav se mi je zdelo, da v tem svojem razpravljanju zapišem nekaj novosti in dopolnil o slovstvu v NOB, v prerekanje z oponentko se pa ne morem spuščati.

Po vsem ne morem reči, da bi bila oponentka s svojim Odgovorom ubranila svojo »študijo«, »šolski priročnik« ali »šolsko izdajo«, kakor različno imenuje svojo knjigo. S svojimi ugovori me ni prepričala, da bi menjal svojo sodbo. V Odgovoru ni varčevala z izrazi na moj račun, kakor so: zaostalost, starokopitnost, osebno pisarjenje, glasoforstvo, kabinetnost, nepoučenost, protislovnost, zmehdenost, neizčiščenost pojmov ipd. Kdor se nasprotnika loteva s takimi izrazi, ga sumim, da mu manjka dokazov. Grafični triki, kakor: kritika, »kritika« in »KRITIKA«, morejo zmešati samo neizobraženega bravca, tem pa JiS menda ni namenjen. V svoji oceni in zdaj v svojem odgovoru nisem hotel biti oseben. Ali je to načelo kulturne kritike spoštovala tudi oponentka, naj si odgovori sama. Zato ne bom oponentke opominjal, naj si samokritično prebere uvodna dva in zadnji odstavek v svojem Odgovoru. Vsekakor se strinjam z njo, da je področje naše slovenistike, vključno tudi področje NOB, tako široko, da nihče, ki se ukvarja z vprašanji našega slovstva, ne more biti »osebno prizadet« v svoji skrbi za morebitni »klavrn plasm« (53) svojega dela: dokaze imamo, da se da »plasirati« marsikaj. Jagrovo lahko samo zagotovim, da me polemika z njo ni nič veselila in da tu z mirnim srcem postavljam piko.

Viktor Smolej

BRECHT PRI NAS DO VOJNE

(Zapisek ob izdaji prve knjige izbranega dela pri Cankarjevi založbi v Ljubljani)

Brez pregleda časnikov ne bi mogel natančno reči, kdaj je bil zapisan pri nas prvi glas o Bertu Brechtu, pač pa lahko rečem, da smo hitro zvedeli za burni uspeh »Beraške opere«, ki je doživela svojo krstno predstavo 31. avgusta 1928 v berlinskem »Theater am Schiffbauerdamm« s skladbami Kurta Weilla. Literarne in gledališke novosti smo najbolj izvedeli iz kulturne rubrike časnika »Prager Presse«, v nemščini pisanega neoficialnega glasila českoslovaške vlade. Pokojni dr. Joža Glonar je imel z uredništvom tudi osebno zvezo in je tu in tam poslal celo kakšno beležko o našem kulturnem življenju. Kulturna rubrika je bila izredno dobro urejena. Poleg tega pa je imela kavarna »Union« več pomembnih nemških časopisov z dobrimi poročili in zapiski iz umetniškega življenja (»Vossische Zeitung«, »Frankfurter Zeitung«, pri kateri je sodeloval tudi socialistični publicist Hermann Wendel, ki je posredoval objavo Glonarjevega nemškega prevoda »Hlapca Jerneja« v socialističnem dnevniku »Volkstimme« v Frankfurtu, nadalje »Münchner Zeitung« — rekli smo ji »minhnerca«, kakor smo rekli »Prager Presse« pragerca — itd.). Krožek okrog »Mladine« se je pogosto zbiral v kavarni »Union« prav zaradi številnih tujih časnikov in revij, ki smo jih včasih skupno prebirali in si marsikaj tudi zapisovali. Glas o »Beraški operi« je šel takrat po vsej Evropi in zato smo gotovo zvedeli za Brechta najkasneje jeseni leta 1928. Knjiga izvirnika »Beraške opere« je morala priti v Ljubljano neke okrog 1931. leta, ko sem bil že režiser v Operi. Ravnatelj Mirko Polič in dirigent Niko Štritof sta se tudi navdušila zanjo. Zato smo jo hoteli uprizoriti v Operi, toda ko sva s Štritofom pregledovala besedilo (največ-

krat v kavarni »Emona«, sva začela oklevati zaradi operetnih odnosno opernih igralcev, za katere je bilo prednašanje in petje songov huda novost, na drugi strani pa je bila še trši oreh zanje proza. Zamišljala sva si na koncu kombinirano zasedbo z dramskimi in operetnimi igralci, pri tem pa sva naletela na administrativno-birokratske ovire, ker se direkciji Drame in Opere nista mogli sporazumeti ne zaradi igralcev in pevcev, ki sva jih zahtevala, ne zaradi tega, komu naj se šteje predstava v abonma — Drami ali Operi. Tako sva nekega dne obupala, dokler se ni vodstvo Drame odločilo, da uprizori »Beraško opero« s svojimi močmi. Žal sem moral pod raznimi nevšečnimi okoliščinami odstopiti od režije in jo prepustiti Bojanu Stupici (kakor prej že Škvarkinovo »Tuje dete«). Premiera »Beraške opere« v Štriftofem prevodu in nekoliko preurejena je bila 30. septembra 1937. Pred tem pa smo videli v Ljubljani že izvrsten Pabstov film (nastanek 1931, produkcija Nero-film z nemško in francosko verzijo), ki je delo populariziral tudi v slovenski javnosti, zlasti pri njenem naprednem delu zaradi svoje ostre satirične osti zoper buržoazijo in njen družbeni red. Brechtovo delo in klavirski izvleček z Weillovo glasbo je izdala na Dunaju »Universal-Edition« l. 1929, s katero je bil povezan tudi komponist Slavko Osterc. (Zanj in za sedanjega opernega ravnatelja Dimitrija Žebreta me je avgusta 1951. l. spraševal tudi pri nas znani poangleženi dramatik in igralec ruskega porekla Peter Ustinov, ki je vedel zanj pretek te založbe. — (Mimogrede: dobro je poznal tudi Ljutomerčana.) Knjiga z Brechtovim tekstem je bila broširana v rdeče platnice in se je žal pozneje izgubila. Dobili smo jo prek takratne Avtorske agencije iz Zagreba, ki je imela svojo podružnico v Ljubljani. V zvezi s filmom je bila znana tudi pravda med Brechtom in Weillom na eni strani in filmskim podjetjem, ki je Brechtov tekst omililo. Pred tem pa je Brechtovo ime in delo populariziral še proces zaradi plagiatorstva. Takrat znani gledališki kritik Alfred Kerr, čigar spise smo dobro poznali tudi v gledališču, je obdolžil Brechta plagiatorstva, ker ni navedel, da je vzel v svojo predelavo in prepresnitev nekaj Villonovih stihov in to celo v tujem prevodu. Tudi o tej stvari smo brali takrat v nemških časopisih. Brechta je branil dunajski pisatelj in kritik Karl Kraus, izdajatelj revije »Die Fackel«, ki jo je bral marsikdo iz Cankarjeve generacije. Prav tako pa smo zvedeli za Brechta še v zvezi z izredno uspešno in drzno uprizoritvijo dramatisacije Haškovega romana o Švejku v režiji berlinskega režiserja Erwina Piscatora januarja 1928 in z risbami Georga Grossa, ekspresionističnega nemškega Daumiera tistega časa. O tem gledališču, o Piscatoru in Brechtu sta nam takrat pripovedovala tudi režiser Ferdo Delak in igralec Kosič, ki sta za časa svojega bivanja v Berlinu imela osebne stike s tem umetniško avantgardističnim in politično-revolucionarnim gledališčem, o katerem smo nekateri marsikaj brali tudi v nemškem komunističnem dnevniku »Die rote Fahne«, ki je prihajal kljub prepovedi tudi v Ljubljano. Leta 1929 smo dobili tudi knjigo Erwin Piscator: Das politische Theater (Adalbert Schultz Verlag, Berlin), v kateri je v poglavju, kjer govori pisec o uprizoritvi »Švejka«, beseda o Brechtu, prinaša pa tudi njegovo karikaturo. Brecht je sodeloval pri predelavi Brod-Reimannove dramatisacije Haškovega romana.

Med naslednjimi Brechtovimi deli je pred vojno bila pri nas najbolj znana igra »Puške gospe Carrar«, ki jo je napisal leta 1937 v Parizu kot svoj literarno-politični prispevek za boj republikancev zoper frankovce in njih zaveznike. Napisana je v »aristotelski tehniki«, kar je Brecht tudi priznal. Po krstni predstavi v Parizu (v nemškem jeziku) v Salle Adyar dne 16. X. 1937 (glavno vlogo je igrala Brechtova žena Helena Weigel) je delce zaslovelo po vsem svetu, ki se je zanimal za špansko državljansko vojno. Glas o njej je hitro prišel tudi v Jugoslavijo, kjer je ves napredni svet spremljal fašistično protirevolucijo in boj republikancev z velikim zanimanjem, s skrbjo in simpatijo za republikance. KPJ je organizirala in poslala precejšnje število prostovoljcev. O njih priča knjiga, ki so jo izdali pred nekaj leti naši preživeli udeleženci. Po raznih kanalih so prihajale k nam razne prorpri-kanske publikacije. Tako je prišla tudi knjiga, v kateri je izšla drama »Puške gospe Carrar«. V posebnem iztisu je izšla že proti koncu leta 1937 v Pragi, marca—aprila 1938 pa že v drugi knjigi Brechtovih »Gesammelte Werke«. Obe debeli knjigi zbranih spisov te izdaje, vezani v svetlorjavo vrečevino, ki je zaradi nacistične zasedbe ČSR ostala torzo, sta bili prav tako tiskani v Pragi, čeprav je bil sedež založbe Malik, ki ju je izdala, takrat že v Londonu, kamor se je založba umaknila pred nacističnim terorjem. Vem, da je vsaj en izvod teh dveh knjig prišel v Ljubljano. Igro »Puške gospe Carrar« so propagirali v času španske državljanske vojne partija in antifašisti. Zato je bila dobro znana tudi med nami levičarji. Jaz sem dobil v roke tekst najkasneje sredi l. 1938. Ne morem sicer z gotovostjo trditi, toda nekaj se spominjam, kakor da je igrica krožila tudi v srbsko-hrvatskem tipkanem ali šapirografiranem prevodu. Zelo rad bi jo bil kje uprizoril, toda zaradi cenzure to ni bilo mogoče niti pri delavskih amaterjih, oficialna gledališča pa sploh niso prišla več v poštev, ker je beo-

grajski režim zelo zaostрил cenzuro in lezel vedno bolj v nacistični in fašistični tabor do znanega pakta, ki so ga 27. marca 1941 naposled zavrogle revolucionarne množice.

Na Brechta nas je v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno opozarjala tudi revija »Das Wort«, ki je začela izhajati v Moskvi (Jourgaz-Verlag) leta 1936 v uredništvu Bertolta Brechta, Liona Feuchtwangera in Williija Bredela. Brechtovo ime je bilo tiskano na prvem mestu. Do zasedbe ČSR smo jo tu in tam dobivali prek Prage. Po srečnem naključju sta se mi ohranila dva zvezka (11. štev. II. letnika — 1937 in 5. štev. III. letnika — 1938). Večina tako imenovane revolucionarne literature iz moje knjižnice je bila žal med okupacijo uničena. V 5. štev. III. 1. je objavil Brecht tri satirične pesmi (Die Regierung als Künstler, Kanonen nötiger als Butter, Trost vom Kanzler), ki jih je napisal za nemško oddajo moskovskega radia. Skratka: Brecht je bil že pred vojno zelo znan revolucionarni pisatelj tudi pri nas — vsaj v naprednih literarnih krogih.

dr. Bratko Kreft

DVOJE PISEM MIRANA JARCA IVANU GORANU KOVAČIČU

Prijatelj Dragutin Tadijanović, znani hrvatski lirik in direktor Inštituta za književnost Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu (Opatička ulica 18, Gornji grad), me je že pred leti opozoril, da je med korespondenco rajnega Ivana Gorana Kovačiča tudi več pisem slovenskih dopisnikov, med drugim obsežnejše pismo Mirana Jarca.

Ko sem pred več kot letom dni ob priložnosti pregledal slovenski del korespondence s Kovačičem, sem ugotovil, da so si razen Mirana Jarca zvečine tik pred drugo svetovno vojno s Kovačičem dopisovali tile slovenski avtorji: Božidar Boriko, Ivo Brnčić, (Društvo slovenskih književnikov), Bratko Kreft, Miha Maleš, Tone Seliškar, Severin Šali in Fran Šijanec. Večji del te korespondence je v zvezi s sodelovanjem slovenskih avtorjev v božični (1940) oziroma velikonočni (1941) številki zagrebškega dnevnika »Novosti«, katerega kulturni urednik je Kovačič tiste čase bil in v katerem je z izjemno ljubeznijo navezal sodelovanja slovenskih kulturnih delavcev.

Če upoštevamo Goranovo izrazito napredno jugoslovansko orientacijo, bomo razumeli, zakaj je prišla deloma do izraza tudi v povezavi s slovensko književnostjo tistega časa. Tako je Goran z izjemno intuicijo predstavil hrvatskemu občinstvu pesnika Alojza Gradnika, ki je tista leta pred drugo svetovno vojno živel v Zagrebu (gl. članek »Alojz Gradnik, pjesnik seljaka«, Novosti, 10. nov. 1940), in Iva Brnčića (Novosti, 4. apr. 1941). Omeniti moram, da je Kovačič v prvi polovici 1940. leta dvakrat obiskal Slovenijo, ko je s skupino hrvatskih književnikov gostoval na književnih večerih v Ljubljani in Mariboru. Žal je do neposrednejših stikov prišlo kasno, tik pred izbruhom vojne, ki je v celoti onemogočila nadaljnje sodelovanje.

Obe Jarčevi pismi iz Goranove korespondence govorita zase. Prvo je čisto uvodno in ga objavljam samo zaradi drugega. Drugo pa je zanimivo zlasti zato, ker v nekem smislu pomeni kratko književno-razvojno avtobiografijo Jarčeve in je hkrati pomembno dopolnilo izboru njegovih del, ki je pri CZ izšel pred tremi leti. Kolikor mi je znano, Kovačič o Jarcu ni ničesar tiskal. Ali je kaj napisal, ni še ugotovljeno. Mogoče je samo druga svetovna vojna kriva, da do tega ni prišlo.

Prepričan pa sem, da bo prav, če ravno sedaj, ko je te dni minilo petdeset let od Goranovega rojstva in ko bomo v kratkem obhajali dvajsetletnico njegove tragične smrti, lani pa je minilo dvajset let od prav tako tragičnega konca pesnika »človeka in noči«, izročim slovenski javnosti besedilo teh dveh pisem. Oba, Jarc in Goran, sta umrla sorazmerno mlada, oba je zadela podobna, partizanska smrt, oba imata grob neznano kje, Jarc nekje sredi svoje Dolenjske in Goran nekje v bosenskih hribih, v zaledju mesta Foče.

Tone Potokar

(Prvo pismo, z roko pisano na karton približno 17 × 10 cm, na obeh straneh)

Lj. 1. I. 41.

Dragi gospod Kovačič,

ali me še poznate? Samo po imenu? V Ljubljani sem Vas osebno spoznal, ko smo šli lani s kolodvora proti Prešern. spomeniku. Vaši članki in eseji o slovenski književn. v Novostih (na pr. o Gradniku) pa so me že tako presenetili, da sem vesel, da imam priliko pokloniti Vam svojo tretjo zbirko pesmi »Liriko«, o kateri bi tako rad, da bi napisali kaj besed v »Novostih«. In tudi za redakcijo Novosti sem priložil poklonilni izvod. Dr. Al. Gradnik